

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2022|006 VAN 10 MAART 2022

OVER DE VOORLOPIGE BESCHERMING ALS ARCHEOLOGISCHE SITE VAN DE MIDDELEEUEWSE CENTRAALBOUW IN MECHELEN (MUIZEN), NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER MATTHIAS DIEPENDAELE VAN 9 FEBRUARI 2022

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 10 maart 2022 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 9 februari 2022 een adviesvraag van Matthias Diependaele, Vlaams minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige bescherming als archeologische site van de middeleeuwse centraalbouw in Mechelen (Muizen). De commissie spreekt zich in dit advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige bescherming, met name: (a) het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming, (b) de fotoregistratie, (c) het afbakeningsplan en (d) het inhoudelijke beschermingsdossier.
2. Voorliggend beschermingsvoorstel betreft de site van de voormalige Sint-Lambertuskerk in Muizen (Mechelen). In november 1944 werd het toenmalige kerkgebouw op de toren na verwoest door een Duitse V1. Daaropvolgend archeologisch onderzoek bracht in 1949 de restanten van vroegere bouwfases van de kerk aan het licht, waaronder de grondvesten van een middeleeuwse centraalbouwkerk. Vandaag wordt op basis van recent onderzoek de bescherming als archeologische site voorgesteld. Bovengronds zijn de voormalige Sint-Lambertustoren, de huidige parochiekerk en de verbindingsmuur naar de oude kerksite reeds beschermd als monument en valt de site deels binnen een beschermd cultuurhistorisch landschap. De eeuwenoude kerksite wordt met deze aanvullende archeologische bescherming dus in zijn volledige dimensie gevat. De commissie vindt dit een goede zaak.

De commissie vindt het tevens positief dat het beschermingsvoorstel gebaseerd is op uitgebreid waarderend archeologisch onderzoek. Dit leverde meer duidelijkheid op inzake de bewaringstoestand, de datering en het belang van het te beschermen archeologische erfgoed. Het goed gedocumenteerde dossier licht de resultaten van het nieuwe onderzoek toe. Ook wordt de zeldzaamheid van de centraalbouw als kerktype in Vlaanderen concreet onderbouwd met een verwijzing naar gelijkaardige sites in Leuven en Brugge.

Naast de centraalbouw staat het inhoudelijk dossier bovendien stil bij de andere kerkfases die op deze plek archeologisch zijn gedocumenteerd. Aangrenzende percelen worden omwille van hun (archeologische) band met de voormalige kerksite en gedeelde landschappelijke context mee opgenomen in de bescherming. De voorgestelde archeologische site is dus ruimer dan enkel de overblijfselen van de 'middeleeuwse centraalbouw'. In dat opzicht vindt de commissie de titel van het beschermingsdossier en -besluit – die enkel verwijst naar deze specifieke fase – misleidend. De commissie vraagt deze titel dan ook te verruimen naar de hele voormalige kerksite. Hetzelfde gaat op voor de motivering van de erfgoedwaarde (zie par. 4 van dit advies).

3. Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de voorlopige bescherming als archeologische site vast en verwijst naar de als bijlage opgenomen fotoregistratie. De gebruikelijke verwijzing naar het afbakeningsplan ('*MB_bijlage1_plan*') ontbreekt. Dit moet alsnog toegevoegd worden aan artikel 1.

De voorgestelde afbakening omvat naast het perceel van de voormalige centraalbouw ook de

naastgelegen parking, delen van de aanpalende percelen 220C en 213X, en het dorpsplein. Als motivering wordt o.m. verwezen naar de aanwezigheid van oudere begravingen en het proefsleuvenonderzoek van 1949 op het dorpsplein. Aldus wordt elk perceel waarop beschermingswaardig archeologisch erfgoed verwacht wordt mee beschermd. De commissie ondersteunt deze ruime afbakening die de archeologische samenhang als kerksite vrijwaart.

4. Artikel 2 van het ministerieel besluit motiveert de archeologische waarde. De commissie onderschrijft het grote archeologische belang van het goed bewaarde bodemarchief. Ook is de nog zichtbare aanzet in de onderste geleding van de voormalige Sint-Lambertustoren een voor Vlaanderen uniek, bovengronds restant van een middeleeuwse ronde kerk.

De commissie stelt evenwel vast dat de motivering in artikel 2 van het beschermingsbesluit uitsluitend focust op de middeleeuwse centraalbouw. Uit het recente onderzoek blijkt dat vroegere of latere materiële sporen deels verloren gingen bij de opgraving van 1949 of niet langer in hun context bewaard bleven.¹ Toch is de gelaagde bouwgeschiedenis mee bepalend voor de erfgoedwaarde van de site en zijn de overige bouwfases volgens de commissie nog steeds archeologisch relevant. De lange religieuze ontwikkeling op de site ligt bovendien aan de basis van de gekozen afbakening, die ruimer is opgevat dan de restanten van de centraalbouwkerk (zie ook par. 2 van dit advies). De commissie vraagt daarom de motivering van de archeologische waarde in het beschermingsbesluit aan te vullen met de andere kerkfases. Concreet gaat het om de mogelijke aanwezigheid van een vroegmiddeleeuws houten kerkje, de later verbouwde éénbeukige kerk die de centraalbouw rond 1500 verving, en de 18de-eeuwse driebeukige kerk.

Daarmee samenhangend merkt de commissie op dat de aanhef van het beschermingsbesluit tevens verwijst naar de landschappelijke context als criterium voor de archeologische waarde. De historische inplanting op een hoge zandrug tot tegen de Dijle is namelijk nog goed leesbaar. De commissie suggereert dit dan ook te vermelden in de motivering van de archeologische waarde. Verder acht de commissie het aangewezen te verwijzen naar de oudere begravingen alsook het archeologische potentieel van het mee te beschermen dorpsplein.

Volledigheidshalve merkt de commissie op dat het artikel 2 van het beschermingsbesluit ook betrekking heeft op de erfgoedelementen en -kenmerken van de site. Naar analogie met eerdere beschermingsbesluiten lijkt het de commissie aangewezen om dit expliciet te vermelden.

5. Artikel 3 van het beschermingsbesluit legt een beheersvisie vast bestaande uit overzichtelijk genummerde doelstellingen. De recente bodemverstoringen die tijdens het nieuwe onderzoek aan het licht kwamen tonen aan dat – ondanks de reeds bestaande beschermingen – specifieke maatregelen nodig zijn om deze unieke archeologische site te vrijwaren. De commissie ondersteunt dan ook de nadruk op in situ behoud en, indien niet mogelijk, doorgedreven wetenschappelijk onderzoek en publicatie.

De commissie onderschrijft dat bodemingrepen voor noodzakelijke ontwikkelingen tot een absoluut minimum beperkt moeten worden. In datzelfde opzicht voorziet beheersdoelstelling 5° en 7° ook terecht dat er omzichtig moet worden omgesprongen met wijziging van begroeiing.

Het is tevens positief dat de beheersdoelstellingen 4° en 6° aandacht besteden aan de noordelijke buitenmuur van de voormalige Sint-Lambertuskerk alsook de aanzet van de centraalbouw in de bestaande toren. Deze bovengrondse restanten zijn onlosmakelijk verbonden met het archeologische bodemarchief. In het geval van de onstabiele buitenmuur lijken tijdige instandhoudings- en herstellingswerken noodzakelijk om de erosie van archeologische lagen bij

¹ D. Van den Notelaer, *Onder den toren. Een archeologische evaluatie van de voormalige Sint-Lambertuskerk te Muizen* (Geel, 2018: <https://oar.onroerenderfgoed.be/item/5201>), pag. 79-81.

een eventuele instorting van de muur te voorkomen. Om het behoud van deze bovengrondse restanten maximaal te verzekeren vraagt de commissie om de beheersdoelstellingen 4° en 6° dwingender te formuleren. Daarbij dient verwezen te worden naar de instandhoudingsplicht die de bestaande monumentbescherming van een deel van de muur en de toren met zich meebrengt.

De commissie sluit zich tot slot aan bij de oproep voor een betere herinrichting en een goede publieke ontsluiting (beheersdoelstelling 6°). De gelaagde, nog deels zichtbaar afleesbare geschiedenis van de site en haar omgeving heeft op dit vlak veel potentie. Gezien de sporen van de middeleeuwse centraalbouw slechts 30 cm onder het maaiveld liggen, vraagt de commissie wel om omzichtig om te springen met vormen van bovengrondse visualisering met impact op de bodem. De commissie vraagt daarom de voorbarige ontwerpsuggestie in beheersdoelstelling 5° te schrappen.

6. Artikel 4 van het ministerieel besluit bevat de voorschriften voor instandhouding en onderhoud. De commissie kan deze ondersteunen.
7. De commissie gaat tevens akkoord met de toelatingsplichtige handelingen zoals opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.
8. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige bescherming als archeologische site van de middeleeuwse centraalbouw in Mechelen (Muize). De commissie vraagt:
 - De titel van het beschermingsdossier en -besluit te verruimen naar de hele voormalige kerksite;
 - In artikel 1 van het beschermingsbesluit te verwijzen naar het bijgevoegde afbakeningsplan;
 - De motivering van de archeologische waarde in het beschermingsbesluit verder aan te vullen en tevens te vermelden dat deze motivering de erfgoedelementen en -kenmerken omvat;
 - De beheersdoelstellingen 4° en 6° dwingender te formuleren met vermelding van de instandhoudingsplicht;
 - De voorbarige ontwerpsuggestie voor bovengrondse visualisering van de centraalbouw in beheersdoelstelling 5° te schrappen.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweirdt

Voorzitter